

О.С. Новик,
асистент;
І.С. Харамбура,
асистент

(Кременецький обласний гуманітарно-педагогічний інститут)

ФОРМУВАННЯ ВОКАЛЬНО-ХОРОВИХ НАВИКІВ НА УРОКАХ МУЗИКИ В КОНТЕКСТІ ТРАДИЦІЙ МУЗИЧНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

У статті визначаються шляхи виховання творчих здібностей студентської молоді засобами вокально-хорової роботи на уроках музики в загальноосвітній школі. Акцентовується увага на формуванні вокально-хорових навиків, які визначаються передачею характеру твору через виразність виконання.

Музика є одним із наймогутніших засобів виховання, який надає естетичного забарвлення усьому духовно-му життю людини. "Пізнання світу почуттів не можливе без розуміння і переживання музики, без глибокої духовної потреби слухати музику й діставати насолоду від неї", – писав В. Сухомлинський [1]. Без музики важко переконати людину, яка вступає у світ, у тому, що вона прекрасна, а це переконання, по суті, є основою емоційної, естетичної, моральної культури.

Проблема виховання творчої молоді в процесі відродження української національної школи привертає увагу широкого кола педагогів. Вона, в першу чергу, є актуальною тому, що останнім часом людина як творчий суб'єкт ставиться в епіцентр суспільного життя на всіх рівнях його функціонування, особливо в той період, коли цей суб'єкт досягає свого удосконалення. Власне, творчий розвиток особистості найбільш сприятливий у період навчання у вищій школі, і тому він завжди був у центрі уваги провідних педагогів-науковців України. Це питання порушували у своїх працях О. Рудницька [2], Л. Масол [3], Л. Хлебнікова [4], О. Ростовський [5], Л. Беземчук [6] та інші засобами музично-теоретичних дисциплін, переважно в процесі аудиторної роботи, оскільки тут спрацьовує безпосередній контакт майстра-педагога зі своїми вихованцями.

Новітні державні документи про освіту відносять питання реформування сучасної освіти до основних напрямів державотворення, спрямованих на виховання та розвиток майбутньої нації. Вивчення наукових джерел, чинних документів свідчить, що зміст освіти повинен базуватися на основі національних культурно-духовних цінностей. Звідси випливає посилення функцій національного виховання як органічної складової освіти, спрямованої на формування у студентів національних світоглядних позицій, поглядів, переконань на ґрунті вітчизняної пісенної культури – одного з найцінніших надбань народу за багатовікову історію.

Головним завданням музичного, зокрема вокально-хорового виховання у загальноосвітній школі, є не стільки навчання музиці, скільки вплив через музику на весь духовний світ учнів. Учителю має розвинути чутливість дітей до цього виду мистецтва, ввести їх у світ добра і краси, відкрити в музиці животворне джерело людських почуттів і переживань.

Метою даної статті є визначення шляхів виховання творчих здібностей студентської молоді засобами вокально-хорового виховання, розкриття суті вокально-хорової діяльності, аналіз наукових підходів до організації цієї діяльності.

Урок музики – урок мистецтва. Це означає, що музика визначає все те, що відбувається на уроках: характер спілкування вчителя з учнями, методи і прийоми, використані при поясненні музичного матеріалу, логіку організації заняття. Адже урок базується на закономірностях самої музики, у ньому обов'язково є своя кульмінація, підхід до неї, завершення. Формоутворювальною основою уроку є принцип подібності і контрасту, тобто в цілому урок за змістом і формою повинен бути витвором мистецтва. "Велич мистецтва, мабуть, найяскравіше проявляється в музиці", – говорив Й. Гете; "Музика – найпоетичніше, наймогутніше, найважливіше з усіх мистецтв" (Г. Берліоз); "Навряд чи яке-небудь інше мистецтво може зрівнятися з музикою силою впливу на нашу уяву", – писав видатний диригент А. Азовський.

Музичне виховання учнів здійснюється в різних видах діяльності. Найбільш ефективно залучення учнів до музики виникає в умовах власного виконання (хорового співу) – найбільш доступної, активної і корисної форми діяльності. Хорове мистецтво – неповторне багатство духовної культури народу – не тільки цінний спадок минулого, але і джерело розвитку сучасної музичної культури. Завдання активізації творчої діяльності в системі професійної підготовки актуальні і складні. Труднощі в їх вирішенні обумовлені самим характером керування творчою діяльністю, яка об'єктивно повинна мати опосередкований характер. Потрібно шукати шляхи, які б стимулювали творчі пошуки студентів, активізували їх творчу енергію в подальшій роботі як вчителя музики.

У процесі навчання співу порушуються численні проблеми, які необхідні для естетичного розвитку людини. Це – розширення музичного світогляду, формування музичного і художнього смаку, виховання зацікавленого і підготовленого слухача, збагачення і розвиток емоційальної сфери, розвиток музичних здібностей.

Співацько-музичний розвиток має принципові педагогічні установки:

- Засвоєння певного музичного матеріалу (розспівування, пісні) здійснюється на основі розвитку музичних здібностей учнів (ладового відчуття, музичного слуху в усіх його проявах), музичної пам'яті та музичної уяви.

- Широко використовуються досвід і знання учнів із врахуванням їх вікових особливостей і особистих якостей. Звертається увага на вирішення моральних проблем.

Для викладання обов'язково потрібні: відповідна підготовка до кожного заняття; поєднання в своїй поведінці на уроці емоційності і стриманості, вимогливості і доброзичливості, справедливості і дисциплінованості; забезпечення умов для активної і творчої участі в роботі кожного учня і всього колективу (створення радісно-ділової атмосфери в процесі занять, чергування методичних прийомів, пробудження інтересу до кожного завдання і підтримання його для широкого використання ініціативи учнів, заохочення їх до самостійності); виховання в учнів умінь і бажання творчо працювати на уроках музики.

Хорове виконання пісень вимагає від студентів володіння комплексом вокально-хорових навичок. Це – правильна постава корпусу, дихання, дикція, звукоутворення та інтонування. Вивчення пісень має багату і різноманітну методику. Виходячи з цього, необхідно зазначити наступне:

1. Хор – це музичний інструмент і, як кожен інструмент, він повинен бути настроєний. Значить, інтонаційна точність виконання співацького завдання – постійна і головна турбота керівника. Ще одна умова – співати вразно. І тільки при взаємодії цих ліній виникнуть і досконалий інструмент (хор), і виконавська майстерність колективу.

2. У роботі доцільно мати одночасно 3-4 твори. Це допомагає повністю охопити різноманітні сторони вокально-хорового навчання. Наприклад, одна із пісень повторюється як вивчена, друга – знаходиться в стадії вивчення і доучування, з третьою – розпочинається знайомство. Відповідно для кожної пісні виникає ряд конкретних завдань, використовуються різні методи. Така робота над кількома творами на одному уроці допомагає переключити увагу учнів, не втомлюючи їх, тим самим сприяючи появі активності і працездатності.

Формування навиків визначається принципом єдності художніх, технічних та естетичних груп. До художньої групи відносимо: проникливість, змістовність, артистичність, емоційне виконання, багатство і витонченість його інтонацій. До технічної групи – високий рівень майстерності, віртуозність. До естетичної – тембральне та динамічне розмаїття звучання.

Вокально-хорова підготовка є однією із профільних аспектів підготовки фахівця музично-естетичного виховання для загальноосвітньої школи. Сюди входять, зокрема, розвиток вокально-технічних, виконавських здібностей студента, умінь свідомо володіти голосом, озброєння майбутніх спеціалістів основами теорії формування, розвитку та охорони голосу в межах, необхідних для повноцінного співу дітей.

У структурі професійних умінь вчителя музики загальноосвітньої школи виконавська підготовка займає одне із провідних місць, бо "живе" виконання музики в класі вчителем не можна замінити жодним "технічним". Таким чином, можна стверджувати, що виконавська вокально-хорова діяльність – це творчий процес, який полягає у розкритті художньо-тематичного замислу твору засобами музичної виразності. Вчитель музики уособлює виконавське мистецтво в школі й виконує відповідальну роль у розповсюдженні музики в дитячій аудиторії, тому володіння виконавською культурою набуває особливого сенсу, оскільки учнівська аудиторія вимагає неординарної подачі музичного матеріалу. Якщо досвідчений слухач легко визначить цінність музичного твору, але погане його виконання, то для дитячої аудиторії музичний твір, його інтерпретація та саме виконання зливаються в одному цілісному враженні. Отже, виконавська діяльність вчителя передбачає його різнобічну освіченість, наявність виконавської культури, професійну компетентність, багатство емоційного світу, тому що без розвинутої здатності сприймати та співпереживати він не зможе впливати на духовний світ і сферу почуттів учнів. Творчий дух, творчі здібності майбутнього вчителя музики розуміються як здатність до творчого спілкування з мистецтвом, суб'єктивного бачення світу.

Формування вокально-хорових навиків визначається передачею характеру твору через виразність виконання. Інакше кажучи, необхідне здійснення принципу єдності художнього і технічного. Робота над піснями і вправами в різних вікових групах має загальні риси. Так, засвоєння пісні визначає: ознайомлення, власне вивчення, закріплення, виконання.

Вивчення завжди здійснюється фрагментами (фразами). Вчитель декілька разів демонструє кожен музичний відрізок і налаштовує учнів на перший звук. Вивчення починають у помірному темпі і слабкій динаміці, а також при звуковеденні лігато (це допомагає кращому співуванню і осмисленню мелодичної лінії). Текст засвоюється в більшості випадків одночасно з мелодією, незрозумілі чи важкі слова пояснюються учням до початку виконання.

На першому уроці вчитель прагне закінчити вивчення пісні цілком (навіть якщо вона вивчена не повністю), він співає всю пісню, а учні – те, що засвоїли. На наступному уроці опрацьовуються найбільш складні фрагменти, пісня довчається до кінця, проспівується кілька разів в цілому, причому кожен раз з новими завданнями, аналізуються недоліки виконання.

Опора на досвід учнів, їх знання, пам'ять – важлива умова успішного навчання. Для цього даються завдання: визначити, чи змінюється характер (настрій); скільки частин в пісні; яка головна її думка; плавно чи стрибками розвивається мелодія; в якому регістрі звучить акомпанемент; хто виконує (якщо звучить запис) і т. д.

В активному сприйнятті музики важливу роль відіграє зорова наочність. Рух мелодії краще сприймається по її нотному чи графічному зображенню. Рука викладача, що супроводжує музику, може допомогти і у визначенні характеру звука, ритмічної та інтонаційної особливості мелодії, темпу, динаміки. Посиленню вражень від музичного твору сприяють художні репродукції, літературні образи, картини природи.

Ефективне формування професійного вокально-хорового мислення можливе лише за умови безперервного активного розвитку слухового досвіду виконавців. Рівень професійного розвитку вокального мислення багато в чому визначається рівнем розвитку вокального музичного слуху та ступенем їх активності, чутливості, витонченості, вміння охопити широкі музичні побудови. Чуття й уява у відчуженні вокального твору, з одного боку, інтелектуальне його розуміння, з другого, – ось нероздільні сторони розумового процесу виконавця.

Отже, із викладеного вище можна зробити висновок, що виховання професійного вокально-хорового мислення – це взаємопроникнення і поєднання таких процесів, як: осягнення внутрішніх закономірностей будови виконуваного твору, інтонування мелодії, розуміння законів музичної еволюції, історичного стилю композитора і всієї системи художніх образів. Отже, педагогічні аспекти вокально-хорової діяльності майбутнього вчителя музики характеризуються як рядом загальних закономірностей, так і специфічними особливостями, які лежать в основі творчого розвитку та професійного мислення і мають важливе значення для професійного становлення вчителя музики загальноосвітньої школи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Сухомлинський В. О. Вибрані твори у 5 т. – Т. 3. – К.: Рад. школа, 1977.
2. Рудницька О. Педагогіка: загальна і мистецька. – К., 2002.
3. Масол Л. Школа культури виховує людину, яка мислить і прагне творити // Початкова школа. – 2001. – №4.
4. Хлебникова Л. Виховання музикою. Навчання і виховання шестирічних першокласників. Зб. ст. // Упор. Прищеп К., – К.: Рад. школа, 1990.
5. Ростовський О. Педагогіка музичного сприймання. – К.: ІЗИН, 1997.
6. Беземчук Л. Творчий розвиток школярів засобами музичного мистецтва // Мистецтво та освіта. – 2001. – №1.

Матеріал надійшов до редакції 10.03.2005 р.

Новик О.С., Харамбура І.С. Формирование вокально-хоровых навыков на уроках музыки в контексте традиций музыкального образования в Украине.

В статье определяются пути воспитания творческих способностей студенческой молодёжи средствами вокально-хоровой работы на уроках музыки в общеобразовательной школе. Акцентируется внимание на формировании вокально-хоровых навыков, определяющих передачу характера произведения путём выразительности исполнения.

Novyk O.S., Harambura I.S. The formation of Vocal Skills at Music Lessons in the Framework of Ukrainian Musical Heritage.

The article highlights the ways of developing students' creative abilities through vocal instruction at lessons of music at comprehensive schools. Emphasized also are the ways to formulate vocal skills which determine the pattern of a musical piece via its expressive performance.